

Generació Zirc: Investigació-acció participativa per implementar la perspectiva de gènere en projectes de circ social amb joves

AUTORIA

Aïda Ballester Lledó, Gemma Tadeo López, Guillermo Vidal-Ribas Belil

Grup motor de Recerca en Circ Social de l'Ateneu Popular 9 Barris (Barcelona)

Correu electrònic de contacte: recerca@ateneu9b.net

PARAULES CLAU

Circ, Social, Gènere, Feminisme, Joves

Som Gemma Tadeo López, sociòloga, antropòloga i especialista en perspectiva de gènere; i Guillermo Vidal-Ribas Belil, tècnic de recerca en circ social a l'Ateneu Popular 9 Barris, centre sociocultural ubicat al barri de Roquetes, Barcelona. No ha pogut venir l'Aïda Ballester Lledó, doctora en treball social, que junt amb nosaltres va coordinar una investigació-acció participativa en un dels projectes de circ social de l'Ateneu —el Generació Zirc— per implementar-hi la perspectiva de gènere com a part del seu marc pedagògic.

Generació Zirc és un taller gratuït de circ per a adolescents i joves, impulsat el curs 2019-2020 per l'Ateneu, en col·laboració amb altres agents comunitaris del territori. El projecte s'adreça a joves de 12 a 18 anys del districte de Nou Barris, de provinença cultural diversa, donant-los a conèixer el circ com a pràctica que fomenta hàbits saludables físicament i social. De mitjana hi participen unes 30 persones per curs, que es divideixen en dos grups i fan una sessió setmanal d'octubre o novembre a maig.

La pedagogia emprada en el Generació Zirc és la del circ social. Això vol dir que l'ensenyament i l'aprenentatge de tècniques i formes d'expressió del circ esdevenen aquí un mitjà per a l'educació en valors, el creixement personal, la cohesió grupal i el benestar social. El circ social promou el desenvolupament de coneixements i competències en l'alumnat que transcendeixen la pràctica del circ i que són traslladables a altres àmbits de la vida.

Entre març de 2021 i febrer de 2022, vam dur-hi a terme una recerca aplicada amb l'objectiu de dissenyar i experimentar una metodologia que facilités la integració de la perspectiva de gènere en projectes de circ social amb adolescents i joves. Per dur-la a terme es van fer servir diverses tècniques d'investigació: observació participant, entrevistes semiestructurades i grups de discussió.

La recerca es va dividir en dues fases: una en la qual es va treballar la perspectiva de gènere de forma explícita amb els grups, i una altra en la qual es va mirar de trobar estratègies per treballar-la de forma implícita al llarg de l'any lectiu.

La primera fase es va dur a terme entre març i maig de 2021, la darrera etapa del curs 2020-2021. Durant aquest temps els grups van estar preparant l'espectacle final, que va tenir com a temàtica la perspectiva de gènere.

L'equip de seguiment pedagògic del projecte, junt amb Gemma Tadeo, van acordar que la temàtica es treballés de forma explícita a l'inici dels tallers, durant 20-30 minuts, en cinc sessions amb cada grup, i que es dediqués la resta del temps a fer entrenament de tècniques de circ, com és habitual.

En aquestes cinc sessions, la Gemma va proposar tres dinàmiques a les participants que tenien a veure amb conceptes clau del feminisme interseccional i la perspectiva de gènere. Aquestes dinàmiques van permetre fer una avaluació inicial sobre les necessitats del grup en relació amb la temàtica del gènere i compartir dubtes; que identifiquessin els rols i estereotips de gènere associats als models de masculinitat i feminitat hegemòniques, així com les discriminacions que impliquen; i que l'alumnat pogués compartir les seves experiències i malestars relacionats amb el gènere.

Passades aquestes cinc sessions de presa de contacte i immersió en la temàtica, es va iniciar el procés de muntatge de l'espectacle. La Gemma es va dedicar a col·laborar amb les participants i la resta de l'equip de formació per mirar de dur a escena la perspectiva de gènere. Es va engrescar els grups a rescatar tot allò que volguessin dels diàlegs i les dinàmiques que havien compartit en les setmanes anteriors, així com a proposar tot allò que volguessin afegir en relació amb la matèria, de cara a explorar i decidir com donar una dimensió artística al tractament de tots aquests continguts. Mostrant-se molt proactives i engrescades, en la pràctica això es va traduir en la selecció de cançons amb missatges feministes, vestuari no marcat pel gènere, escriptura i lectura de textos, i altres accions amb càrrega política. L'espectacle es va representar al festival Erràtik, on s'acullen mostres de joves vinculats a altres activitats artístiques del territori (dansa, teatre, música...).

En l'avaluació d'aquesta primera fase, l'equip de formadores va apuntar que les participants van acollir la proposta de treball amb bona predisposició i que semblaven familiaritzades amb conceptes relacionats amb la perspectiva de gènere (més, fins i tot, que bona part de l'equip de formació). També van destacar el clima de confiança i respecte que es va crear en els dos grups, cosa que va facilitar que totes poguessin expressar-se amb franquesa sobre els seus dubtes, malestars i experiències. L'equip es va sorprendre de com van ser les mateixes participants les que van anar situant temàtiques del seu interès, com l'antiracisme, la transfòbia i la violència de gènere, entre altres discriminacions. També creien que el procés havia estat afavorit pel fet que la major part de les participants eren noies, perquè hi havia una persona trans i perquè els nois cisgènere del grup no s'ajustaven al prototip de masculinitat hegemònica.

Pel que fa al mateix equip de formació, cal dir que no totes tenien un coneixement previ sobre la perspectiva de gènere, o que alguns dels seus membres, sobretot els homes, se sentien més insegurs, o que la seva presència podia condicionar l'expressió i la participació de l'alumnat en les dinàmiques. En diàlegs dins el claustre sorgeix la qüestió que en una activitat educativa com la del circ social, les formadores esdevenen un model o exemple a seguir per a l'alumnat. D'aquí que, per poder treballar la perspectiva de gènere, sigui important que les formadores en prenguin consciència, es formin i s'autorevisin. Només així serà possible desconstruir els rols i estereotips de gènere que tenen assumits i que reproduïen, encara que sigui de forma involuntària. I, així, arribar a compartir la responsabilitat d'implementar la perspectiva de gènere en el projecte entre totes les persones de l'equip, sense dependre de la presència d'una persona experta en el tema.

La segona fase es duu a terme entre juny de 2021 i febrer 2022. Basant-se en les necessitats detectades en els darrers mesos, es plantegen tres accions que es consensuen amb l'equip:

1. Fer una breu formació de caràcter teòric per presentar i reflexionar conjuntament sobre conceptes bàsics del feminisme interseccional i de la perspectiva de gènere.

2. Dur a terme una observació participant des del seu rol de formadores, a partir d'un full d'observació amb perspectiva de gènere i orientat, sobretot, a la coeducació, per detectar mancances i oportunitats de millora i intervenció, així com per fer avaluació continuada dels tallers.
3. Construir, col·laborativament, un recull de bones pràctiques en relació amb el circ social i la perspectiva de gènere, orientada a afavorir la seva aplicació de forma implícita en els tallers i afavorir un compromís com a equip.

A tall de conclusió, aquestes accions ens van permetre identificar que moltes de les estratègies pedagògiques i de les pràctiques habituals del projecte ja estan en sintonia amb aquests valors. Per tant, i des d'aquest punt de vista, el procés compartit amb l'equip, més que per crear noves eines metodològiques, va servir més aviat per prendre consciència sobre la dimensió i la lògica feminista que caracteritza la metodologia del circ social a l'Ateneu. Una metodologia que, per exemple, evita la segregació per gènere en l'espai o a l'hora d'escollir una tècnica o altra, convidant tothom a fer-provar-ho tot i generar un espai de confiança i seguretat; que tendeix a desmuntar rols i estereotips de gènere, així com relacions de poder, oferint un tracte igualitari a l'alumnat i potenciant la creació de vincles saludables; que posa la persona i el seu benestar al centre; que treballa des de l'anticapacisme i la inclusió, donant més valor al procés que al resultat; que promou la cooperació i no la competitivitat; o que aplica eines de gestió de conflictes o genera espais de cures quan són necessaris.

Després d'aquesta experiència sorgeixen dos desitjos. D'una banda, generar noves dinàmiques i jocs per treballar la perspectiva de gènere de forma explícita en els tallers, així com altres temàtiques com l'antiracisme, la interculturalitat o la inclusió. De l'altra, es proposa replicar l'experiència en altres projectes de l'Ateneu, procés que s'està activant actualment. Així mateix, s'està duent a terme una revisió del marc pedagògic dels projectes de l'Ateneu per incloure-hi la perspectiva de gènere.

Considerem que l'aliança entre circ social i perspectiva feminista representa un *win-win*. El primer ofereix un context òptim per a l'aplicació de la perspectiva de gènere en termes pedagògics, i la segona dóna càrrega crítica, política i més qualitat als projectes. Incorporar la perspectiva de gènere en el circ social contribueix a fer que els i les adolescents i joves que hi participen siguin més crítics, que detectin l'origen de certes desigualtats i que puguin qüestionar-les per tal de no reproduir aquests rols de poder opressors i que generen discriminació.

Ara bé, considerant que es tracta d'un procés de desconstrucció personal i social, cal tenir present que no es pot córrer: implica fer canvis de mentalitat, que necessiten temps lents. Alhora, aquest pot resultar incòmode. D'aquí la importància de tenir cura mútua entre les persones que hi participen i d'establir un compromís clar i compartit per apostar-hi col·lectivament.